

Tadqiqot.uz

ЎЗБЕКИСТОНДА
ИЛМИЙ-АМАЛИЙ
ТАДҚИҚОТЛАР
МАВЗУСИДАГИ
КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ

2020

- » Ҳуқуқий тадқиқотлар
- » Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар
- » Тарих саҳифаларидағи изланишлар
- » Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни
- » Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни
- » Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар
- » Педагогика ва психология соҳаларидағи инновациялар
- » Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши
- » Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши
- » Техника ва технология соҳасидаги инновациялар
- » Физика-математика фанлари ютуқлари
- » Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар
- » Кимё фанлари ютуқлари
- » Биология ва экология соҳасидаги инновациялар
- » Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари
- » Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

conferences.uz

No 20
30 сентябрь

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 20-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ
15-ҚИСМ**

**МАТЕРИАЛЫ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ
20-МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ДИСТАНЦИОННОЙ
ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИИ НА ТЕМУ "НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ"
ЧАСТЬ-15**

**MATERIALS OF THE REPUBLICAN
20-MULTIDISCIPLINARY ONLINE DISTANCE
CONFERENCE ON "SCIENTIFIC AND PRACTICAL
RESEARCH IN UZBEKISTAN"
PART-15**

ТОШКЕНТ-2020

УУК 001 (062)
КБК 72я43

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" [Тошкент; 2020]

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" мавзусидаги республика 20-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 30 сентябрь 2020 йил. - Тошкент: Tadqiqot, 2020. - 11 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн конференция 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиши йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга баршиланган.

Ушбу Республика илмий конференцияси таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илфор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, очимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳлил қилинган конференцияси.

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1.Хуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б.,ю.ф.н. Юсувалиева Раҳима (Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2.Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна(Фарғона давлат университети)

3.Тарих саҳифаларидағи изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4.Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманганд мухандислик-қурилиш институти)

5.Давлат бошқаруви

PhD Шакирова Шоҳида Юсуповна (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги "Оила" илмий-амалий тадқиқот маркази)

6.Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна(Андижон давлат университети)

7.Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Хамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш худудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажида Дилдора Раҳматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Phd Воҳидова Меҳри Ҳасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидағи инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброҳимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобоҳонов Олтибой Раҳмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чарисев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Мусиқа ва ҳаёт

Доцент Чарисев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқаюм Раҳимбердиевич (Наманган мухандислик-курилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманган мухандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.Ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқовиҷ, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлантириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқовиҷ, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлантириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Рахмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22.Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

23.Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўқтам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25.География

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг хаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулдир.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Сахифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Phone: (+998-94) 404-0000

МУСИҚА ВА ҲАЁТ

1. Shermatova Osiyoxon Xakimovna	
О‘ZBEKISTON CHOLG‘U MADANIYATI	7
2. Собирова Гулҳаё Актамжоновна	
БОЛАЛАР МУСИҚА ВА САНЪАТ МАКТАБЛАРИДА СОЛЬФЕДЖИО ФАНИНИ ЎҚИТИШНИНГ АҲАМИЯТИ.....	9

МУСИҚА ВА ҲАЁТ

O'ZBEKISTON CHOLG'U MADANIYATI

*Shermatova Osiyoxon Xakimovna,
Farg'ona viloyati, Buvayda tumani
24-umumta'lismaktabi musiqa fani óqituvchisi
Tel: +998 91 145-72-09*

Annotatsiya: Ushbu maqolada cholg'u asboblar haqida ilmiy qarashla rilgari surilgan. Ilmiy fikrlar faktlarga asoslanib xulosalanadi.

Kalit so'zlar: Musiqa, asbob, cholg'u, guruh, asar, tovush, klavish, guruh, davr, madaniyat.

Musiqiylar cholg'u asboblar - musiqiy, musiqiy bo'lmagan yoki uyushmagan tovushlar yordamida musiqiy asarlar yaratish uchun qo'llaniladigan ashyolardir. Ayni vaqtida birnecha guruhlarga bo'linadigan oddiy musiqiy cholg'u asboblari mavjud. Ular torli, puflab chalinuvchi, tilchali va zarbli cholg'u asboblar gurug'i bo'lib, har bir guruh cholg'u asbobining tovushi o'ziga xosdir. Shuningdek, klavishali musiqiy cholg'u asboblarini ham alohida guruhga ajratish mumkin.

O'zbekiston cholg'u madaniyati juda boy va keng. Ilk musiqiy cholg'u asboblarning kelib chiqishi qadim davrlarga borib taqaladi. Bularga O'zbekiston hududida o'tkazilgan arxeologik qazilmalar natijasi isbotdir. Ilk milliy musiqiy cholg'u asbobi o'rnida yog'ochli uzun puflamanay tan olinib, O'zbekiston hududida topilgan bu ashyo 3.5 yillik deb belgilangan.[1] Qadimiylar mamlakatlar markazi hududlarida topilgan musiqiy cholg'u asboblar surati tushirilgan toshlar, yirik va mayda plastiklar, amaliy san'at buyumlari, devoriy qo'lyozmalar orqali O'rta Osiyoning musiqa madaniyati markazi qadimiylar mamlakatlar Sug'diyonadagi Maroqandada, Xorazmning o'ng qirg'og'i hamda Baqtriya shahrida bo'lganligini bilish mumkin. Afrasiyob xarobalaridagi qazilmalar sug'dlarning sevimli cholg'u asbobi ud va arfa bo'lganligini isbotlaydi, shuningdek, puflama cholg'u asboblarining turli xillari ham topilgan. XIV-XVII asr Sharq badiiy miniatyurasi hamda she'riyatidan O'zbekiston hududida shu davrda bo'lgan barcha musiqiy cholg'u asboblar haqida umumiylar ma'lumotga ega bo'lish mumkin.[2] Milliy musiqa cholg'u asboblari 4 guruhga bo'linadi: Idiofonlar - dunyo musiqiy cholg'u asboblari sirasiga uchratilmaydi, ya'ni turmushda foydalaniladigan buyumlardan oddiy harakatlar yordamida tovush hosil qilinadi. Qoshiq yog'ochdan yasalgan ushbu cholg'u asbobi tut, o'rik, archa va yong'oq daraxtlaridan yasaladi. Ko'rinishidan bir juft qoshiq shaklidida bo'lib, bir-biriga urib chalinadi. Hozirgi kunda ushbu musiqiy cholg'u asbobidan foydalanilmaydi. Qayroq sayqallangan ikkita toshdan iborat to'rlam metalldan yasalgan bo'lishi ham mumkin. Likop Maishiy buyum, ya'ni osti tekis ishlangan likop chinnidan yasaladi. Musiqiy cholg'u asbobi o'rnida ikkita likopchadan foydalaniladi. Safoil ikkita yog'och tayoqchaga metall aylana qotiriladi va unga mayda temir aylanachalar tiziladi. Patnis Temirdan yasalgan aylana shaklidagi patnis, musiqiy cholg'u asbob o'rnida doira o'rniga foydalaniladi. Lagan Lagandan ham patnisiga o'xshab doira o'rnida foydalaniladi, aylana shaklidagi sopol lagan, emal bilan qoplangan. Zang Jez yoki misdan yasalgan shaqildoqli bilakuzular oyoq yoki qo'liga taqiladi. Changqobuz Asbobning asosi va bo'yinchasi temirdan, tilchasi esa po'latdan yasalandi. Suyak changqobuz Hayvon qovurqalaridan yasalandi (asosan tuyanikidan).

Membranofonlar, yoki pardalilar. Ushbu guruhga asosan, do'mbira (bir taraflama - qubbali, romli, qozon ko'rinishida; ikki taraflama - silindrishimon, konussimon, chelaksimon, ya'ni qumsoat ko'rinishida). Kush (kosh) nog'ora Qizitilgan loydan tayyorlanib, har-xil o'lchamdagagi ko'zachalar ko'rinishida bo'ladi. Quyi ochiq chismi membrana bilan qoplanadi. Jarchilar qirof farmonlarini eshittirishdan oldin nog'orada chalishgan. Odatda, jarchilarni tanlayotganda ovozi kuchli va baland baqira oluvchilarni tanlashgan. Shuningdek, jarchilar bilan birga karnaychilar

ham chiqishgan. Rez nog‘ora Ikkiyoqlama do‘mbira rez nog‘ora deb nomlanib, mumbranasi charmdan, atroflari esa yog‘ochdan yasalgan. Doira, shubhasiz, o‘zbeklarning sevimli musiqiy cholg‘u asbobi doiradir. Bir tarafi yog‘ochdan yasalib, aylana diametri ellik santimetrgacha bo‘ladi, membranasi dag‘al charmdan yasalib, teskari tarafiga oltmushta metall aylanachalar qotiriladi. Musiqasi tarang tortilgan charm ustiga barmoqlari bilan urgan holda musiqiy asarlar, raqs va ansamblga usul berib turadi. Xordofonlar - ushbu torli cholg‘ularda ohang chertish (barmoqlar yoki plektr yordamida), kamoncha yoki bolg‘acha orqali hosil qilinadi. Sitra, lira hamda arfa kabilarga bo‘linadi. Qonun Asosi yog‘ochdan yasalgan qanotsimon shakldagi musiqiy cholg‘u asbob. Instrument krylovidnoy formy s derevyannim korpusom. 42 po‘lat torli ushbu cholg‘u asbobidan ko‘rsatkich barmoqqa metallik moslama kiygan holda ohang hosil qilinadi. Chang Trapetsiyasimon shaklli, yog‘och asosli cholg‘u asbob, 42 ta metallik torga ega. Chang torlariga qamishdan yoki bambukdan yasalgan tayoqchalar yordamida zarba berib chalinadi. Qashqar rubobi Rubob (arab tilidan) - kamonchali torli musiqiy cholg‘u asbobi. Yog‘och asosli ushbe asbob oval yoki yumaloq shalga ega, qopqog‘i charmdan, shoyi yoxud metallik torli, torlari, odatda kvarta bo‘yicha sozlangan bo‘ladi. Eng keng tarqalgan ruboblar uzunligi 800-1000 mm bo‘lib, ohang plent yordamida hosil qilinadi. O‘zbek orkestrida rubobning uch xili ishtirok etadi: prima, alt va tenor. Rubob - O‘rta Osiyo xalqlarida keng tarqalgan musiqiy cholg‘u asbobi bo‘lib, ushbu asbobda Sharqiy Afrika, shuningdek, janubiy Ispaniyada ham foydalaniladi. Yevropaga rubob XII asrda kirib kelgan bo‘lib, rebek nomi bilan mashhur. Turkiyada rubob uch torli. Afg‘on rubobi (rebob) Ikki torli kamonchali cholg‘u asbob. Asosi uchburchaksimon shaklda ikki yoni o‘roq shakldagi o‘yqli. Rezonatori charm membrana bilan tortilgan. Ikki juft hamda bir juft torga ega. “Afg‘on rubobi” nomi kelib chiqish vataniga ko‘ra emas, uning g‘am va qayg‘u tovushiga ko‘ra nomlangan. («aф‘он» - «qayg‘u» deb tarjima qilinadi). Ud Dag‘al yirik rezonatorli ingichka qopqoq bilan berkitilgan, kichik yoriqli va bo‘yinchali grifli musiqiy cholg‘u asbobi. Mizrob yordamida ohang hosil qilinadi. Sharqda VIII-X asrlarda zamonaviy ko‘rinishi keng tarqalgan bo‘lib, cholg‘u asboblar qiroli sanaladi.

Foydalilanigan adabiyotlar

1. Urmanova L., Trigulova A., Ibrahimjanova G. Musiqa nazariyasi. Toshkent, Nizomiy nomidagi TDPU, 2013.
2. Островский А.Л., Соловьев С.Н., Сольфеджио М., «Музыка», 2013

БОЛАЛАР МУСИҚА ВА САНЬАТ МАКТАБЛАРИДА СОЛЬФЕДЖИО ФАНИНИ ЎҚИТИШНИНГ АҲАМИЯТИ

*Собирова Гулҳаё Актамжоновна
Фарғона вилояти Риштон туман 21 – Болалар мусиқа ва
санъат мактаби мусиқий назарий фанлар ўқитувчisi.
Телефон рақами: 91 115 59 67*

Аннотация: Болалар мусиқа ва санъат мактаблари мусиқа йўналишидаги барча бўлимларга 1 синфдан бошлаб сольфеджио фанидан дарс машғулотлари олиб борилади. Бу фан 5 йиллик йўналишларга 5 йил, 7 йиллик йўналишларга эса 7 йил мобайнида хафатада 1 марта 1,5 соатдан, битирувчи синфларга эса 2 соатдан гурух дарс сифатида ўтилади. Демак, сольфеджио фани мутахассислик билан бир қаторда ўзлаштирилиши зарур бўлган асосий фандир. Ўқувчининг мусиқа асарини тинглаб, тахлил қилишда, ички эшлиши қобилиятини ривожлантириш ва тўғри ижро этишида сольфеджио фанининг аҳамияти ўта мухимдир.

Калит сўзлар: сольфеджио, БМСМ, мусиқа саводи, интонацион машқлар, нотадан куйлаш, тинглаб аниқлаш, мусиқий диктант

Сольфеджио – мусиқий назарий қоидаларни ўргатувчи ҳамда нотага қараб куйлаш кўникмасини шакллантирувчи назарий – амалий фандир.

БМСМ – болалар мусиқа ва санъат мактаби.

Болалар мусиқа ва санъат мактабларида сольфеджио фанига бўлган эътибор у қадар юқори эмас. Мусиқа ижрошини тўғри тарбиялашда сольфеджио фанини мутахассислик билан бир қаторга қўйиш зарур.

БМСМ да сольфеджио фани ичida мусиқа назарияси курси ҳам олиб борилади. Шуни инобатга олган ҳолда дарс жараёнини қўйдаги босқичларга ажиратамиз:

1. Мусиқа саводи
2. Интонацион машқлар
3. Нотадан куйлаш
4. Тинглаб аниқлаш
5. Диктант ёзиш

Ўқитувчи дарс жараёнини тўғри ташкиллаши ва юқорида санаб ўтилган босқичларнинг ҳар биридан ўз ўрнида фойдаланиш зарур. Бу босқичлар ўқувчининг мусиқий эшлиши қобилиятини ривожлантиришга яқиндан ёрдам беради.

Сольфеджио фанинг асосий мақсад ва вазифалари бу – мусиқий эшлиши қобилиятини ривожлантириш, мантиқан фикрловчи, муситақил назарий билим ва коникмаларга эга бўлган мусиқачиларни тарбиялаш ва тайёрлашdir. Юқорида айтиб ўтганимиздек, сольфеджио фани ўқувчиларда элементар мусиқа назариясининг умумий қоидаларини билиш, нотадан ўқиш ва куйлаш, эшишиб нотага олиш, тинглаб аниқлаш кўникмаларини шакиллантиради. Мазкур кўникмалар фан дастурининг ўқув режасида кўрсатилган мавзулар орқали аста секин хосил қилинади. Шунинг учун ўқувчи ҳар бир дарс машғулотида мунтазам иштирок этишлари зарур. Ўқувчининг иштирокига унинг ота онаси ва мутахассислик фани ўқитувчisi маъсул ҳисобланади.

Сольфеджио фани гурух дарси бўлсада, дарс жараёнida ҳар бир ўқувчи билан индивидуал ҳам шуғулланиш зарур. Шуни айтиш жоизки, дарсда қўлланиладиган иш услублари асосан мустақил тайёргарлик учун мўлжалланган. Шунинг учун ўқучиларга уйда бажаришлари учун уй вазифаларини бериш жуда мухимдир. Вазифалар ҳам дарс мавзусидан келиб чиқсан ҳолда назарий қоидалар, тузиш учун машқлар, куйлаш учун мусиқий номерлардан иборат бўлиши лозим. Диктан ёзиш ва тинглаб аниқлаш иш услублари дарс жараёнida ўқитувчи томонидан бажартирилади.

Маълумот ўрнида келтириб ўтаман: бугунги кунда маданият вазирлиги тизимида 340 та таълим муассасалари фаолият кўрсатиб келмоқда. Шундан 317 таси болалар мусиқа ва санъат мактаблариридир. Бу мактабларда кўплаб истеъдодли ва иқтидорли ёшлар тахсил олмоқдалар. Болалар мусиқа ва саъат мактаблари хақиқий истеъдодларни излаб топиб, уларни кейинги мусиқа таълими босқичларига йўналтирувчи бошланғич санъат даргоҳи ҳисобланади. Шундай экан у ердаги ҳарбир дарс жараёни чин манодаги мусиқачини тай-

ёрлашга ҳизмат қилиши зарур. Демакки, мактаб педагог ходимлари ўта маъсулиятли, талабчан ва ўз касбининг етук мутахассислари бўлишлари мақсадга мувофиқдир. Жумладан, сольфеджио фани ўқитувчилари ҳам мазкур талабларга жавоб берсалар, дарс жараёни юкори даражада ташкилланиб, ўқувчиларнинг фанга нисбатан қизиқишлари ортади ва мусиқачи камолатида сольфеджионинг аҳамияти қай даражада мухм эканлигини англаб етадилар.

Фойдаланилган адабиётлар

1. К.Хошимов, С.Нишинова. Педагогика тарихи. Т.,2005
2. Д.Соипова. Музыка ўқитиш назарияси ва методикаси. Т.,2009
3. Красинская Уткин. Элементарная теория музыки. 1991
4. Рауф Кадыров. Музыкальная педагогика. Т.,2008

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 20-КҮП ТАРМОКЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

(15-қисм)

Масъул мухаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусаҳҳих: Файзиев Фаррух Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Эълон қилиш муддати: 30.09.2020

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000